

STILURI DE VIAȚĂ ALE CLASEI DE MIJLOC RURALE

LAUREANA URSE

Analiza de față se plasează într-un context al societății românești ce poate fi caracterizat prin începutul capitalismului postcomunist românesc, cu o configurație a structurii de clasă corespunzătoare, implicit cu o clasă de mijloc aflată în proces de consolidare. Capitalismul postcomunist românesc a fost prefigurat de schimbări politice, economice și sociale, unele dintre acestea având impact direct asupra structurii de clasă, iar altele având impact indirect. O contribuție decisivă pentru începutul formării capitalismului postcomunist românesc a avut, și încă mai are, Uniunea Europeană, dat fiind demersul României de integrare; cerințele și recomandările Uniunii Europene stau la baza accelerării formării și consolidării economiei de tip capitalist.

CLASA DE MIJLOC RURALĂ

Concomitent cu formarea capitalismului postcomunist a avut loc restructurarea de clasă, pornind de la structura de clasă specifică societății de tip comunist.

• *Premisele teoretice* ale abordării structurii de clasă au particularități, în funcție de autori, curente și școli sociologice (L. Urse, 2003, 2004).

Din perspectiva premiselor teoretice ale identificării structurii de clasă actuale din România, apreciez că acestea trebuie adaptate la specificul societății românești. De asemenea, transformarea în continuare a societății românești va determina schimbări ale structurii de clasă identificate acum, iar premisele teoretice vor trebui armonizate cu noua realitate viitoare, pentru a nu cădea într-un constructivism deformativ al realității.

În esență, premisele teoretice pentru care am optat și de la care am pornit pentru identificarea noii structuri de clasă actuale din România sunt următoarele: 1) clasa socială are o dimensiune economică, dar nu se reduce la aceasta, clasa socială fiind mult mai complexă decât gruparea după criteriul exclusiv economic; 2) pentru diferențierea claselor sociale, la criteriile economice se adaugă ocupația, educația, valorile, mentalitățile, limbajul propriu, **stiluri de viață**; 3) indivizii aparținând unei clase se văd și se tratează între ei ca egali; 4) există atât unele interese economice specifice unor clase sociale, dar și fenomenul segmentării intereselor; 5) relațiile dintre clase pot fi de indiferență, colaborare, dependență și, uneori, de concurență, ieșind în evidență una sau alta dintre aceste tipuri de relații, în funcție de conjuncturi, perioade, de specificul societății, de nivelul și tipul de dezvoltare al acesteia și de structura de clasă

pe care o are; relațiile conflictuale care pot apărea nu sunt permanente, rezolvarea conflictelor fiind posibilă prin mecanisme democratice, precum dialogul social instituționalizat și mecanismele democratice de schimbare a guvernelor.

Pornind de la premisele teoretice enunțate și aplicate la realitatea românească, apreciez că, în prezent, noua structură de clasă este formată din clasa de sus, clasa de mijloc, clasa muncitoare, țărănimea și clasa de jos.

• *Clasa de mijloc din România* este în curs de consolidare, corespunzător stadiului și tipului de dezvoltare al societății românești. În general, datorită proceselor de transformare care sunt în curs de desfășurare și datorită faptului că, în societatea românească, capitalismului este în faza de început, compoziția clasei de mijloc nu este pe deplin decisă. Pornind însă de la premisele teoretice, de la structura clasei de mijloc din alte țări și de la starea socioeconomică a societății românești, apreciez că fac parte din clasa de mijloc în curs de consolidare următoarele segmente de populație: a) persoanele cu ocupații ce presupun studii superioare; b) funcționari și tehnicieni cu studii medii; c) întreprinzători și patroni de firme mici și mijlocii; d) salariați din domeniu apărării, ordinii publice și securității naționale; e) unii dintre proprietarii agricoli și arendași. Aceste segmente se regăsesc în viața reală, în diferite profesii, domenii de activitate, ca atare, sau în forme combinate, diferențiat în mediul urban și în mediul rural, cu specific în orașele mari și în orașele mici. De altfel, distribuția în teritoriu a clasei de mijloc este inegală, în funcție de dezvoltarea și specificul diferitelor zone și regiuni (L. Urse, 2004).

• *Clasa de mijloc din mediul rural* este rezultatul unor mutații profunde, care au avut loc după 1989, mutații care continuă să se producă, mai ales sub presiunea integrării în Uniunea Europeană.

În general, din clasa de mijloc rurală fac parte: a) salariați cu studii superioare și studii medii; b) comercianți și meseriași; c) unii proprietari agricoli; d) întreprinzători non-agricoli. Aceste segmente ale clasei de mijloc rurale se regăsesc în diferite localități și zone rurale, fie în formele și caracteristicile enunțate, fie (de multe ori) mai puțin delimitate, datorită relației cu proprietatea agricolă și cu producția agricolă.

a) Salariații din mediul rural (atât cei cu studii superioare, cât și cei cu studii medii) au cunoscut după 1989 transformări numerice, de funcții, rol, statut ș.a.

Un segment important din punctul de vedere al funcțiilor, dar și din punct de vedere numeric, era reprezentat, înainte de 1990, de cadre didactice și medici. În primele decenii ale perioadei comuniste, mai ales prin învățământul fără frecvență al facultăților, mulți tineri din mediul rural au avut posibilitatea absolvirii învățământului superior, mai ales cel universitar-pedagogic; ei au rămas în mediul rural, pentru că absolvirea facultății și statutul de intelectual erau suficiente pentru a se considera pe deplin realizați. În deceniile șapte-opt ale secolului trecut, percepția asupra realizării personale s-a schimbat, acceptarea locuirii în mediul rural a devenit tot mai scăzută, ceea ce a determinat fenomenul navetismului; de fapt, ceea ce i-a ținut fixați cu locul de muncă în mediul rural a fost repartizarea

după absolvirea facultății, obligativitatea rămânerii câțiva ani la acel loc de muncă și posibilitățile extrem de reduse de transfer în orașe. După 1989, libertatea de opțiune asupra locului de muncă și atracția orașului, care oferă mai multe oportunități ocupațional-profesionale, de venit și condiții de viață la standarde moderne au determinat plecarea multor absolvenți de învățământ superior din mediul rural și venirea unui număr extrem de redus a altor absolvenți; în consecință, pe ansamblul mediului rural, numărul salariaților cu studii superioare a scăzut, mai ales profesori și medici. Pentru cei care au rămas în rural, principala sursă de venit este salariul, dar unii dintre ei (care sunt originari din localitățile rurale respective sau intenționează să se stabilească definitiv în localitățile rurale respective) au și mici proprietăți agricole.

Al doilea segment al persoanelor cu studii superioare din mediul rural, al cărui număr a scăzut, după 1989, a fost acela al specialiștilor din agricultură (ingineri agronomi, medici veterinari, ingineri mecanici ș.a.); privatizarea agriculturii a fost principala cauză a scăderii numărului acestora; o parte dintre ei au rămas în mediul rural, devenind proprietari de terenuri agricole, pe care le exploatează, în general, după metode moderne, fiind un exemplu în localitățile respective; ei au beneficiat, comparativ cu țăranii, de cunoștințe, de relații și de resurse financiare.

Al treilea segment al salariaților din mediul rural era al celor cu studii medii (funcționari și tehnicieni), care au cunoscut, de asemenea, o importantă reducere numerică, ca urmare a privatizării agriculturii și a reducerii numărului locurilor de muncă din administrația locală, din învățământ și sănătate.

În concluzie, după 1989, număr salariaților din mediul rural a scăzut. Pentru viitor, acest segment al populației din mediul rural, care face parte din clasa de mijloc, poate să mai crească numai în condițiile dezvoltării ruralului, în general, a infrastructurii și a serviciilor.

b) Comercianții și meseriașii din mediul rural sunt un alt segment al clasei de mijloc rurale care s-a dezvoltat considerabil, după 1989. Cronologic, aceștia reprezintă primul segment privat non-agricol al clasei de mijloc rurale, în postcomunism; dar ceea ce este foarte important, ei sunt și proprietari de terenuri agricole, moștenite de la familie; modul în care exploatează terenurile agricole diferă, în funcție de mărimea suprafețelor deținute, de situarea acestora (extravilan și/sau intravilan), de numărul membrilor familiilor și de consistența activității non-agricole (ca meseriaș sau comerciant); de obicei, exploatarea terenurilor extravilan se face în cadrul unor asociații sau sunt date în arendă, în timp ce terenul intravilan este lucrat de unii membri ai familiei cu ajutorul unor persoane angajate cu ziua.

Numărul persoanelor din acest segment al populației rurale, care face parte din clasa de mijloc, poate crește, de asemenea, în condițiile dezvoltării ruralului.

c) Determinarea unui segment de **proprietari agricoli** ca membri ai clasei de mijloc ridică numeroase dificultăți și generează controverse. Principala dificultate pornește de la separarea țăranimii de proprietarii agricoli, aparținând clasei de

mijloc; delimitarea numai prin mărirea suprafeței agricole pe care o au în posesie este insuficientă; suprafața agricolă trebuie corelată cu modalitățile de a lucra pământul, cu ideea de planificare, cu preocuparea pentru investiții, cu tehnologiile moderne de exploatare agricolă, cu comercializarea planificată a produselor agricole, cu prelucrarea produselor agricole și comercializarea lor ulterioară. Unii autori au făcut delimitarea între antreprenorul din agricultură (care este segment al clasei de mijloc) și țăranul care este „agricultorul de subzistență” (D. Sandu). Consider că această delimitare corespunde perioadei de început a transformărilor din agricultură, în anii '90, astăzi și în perioada următoare nemaifiind operantă această delimitare. Integrarea în Uniunea Europeană va constrânge țăranul să se transforme în fermier, vor rezulta micii fermieri, care vor practica o agricultură preponderent de subzistență, dar și fermierii care vor practica o agricultură producătoare peste nevoile de subzistență.

Pe baza unor investigații calitative în localități rurale s-au putut identifica caracteristici ale proprietarilor agricoli, membri ai clasei de mijloc:

- pe lângă terenul agricol pe care familia îl posedă și în posesia căruia a intrat după desființarea CAP-urilor, a mai achiziționat, treptat, și alte terenuri agricole;
- pe lângă exploatarea proprietății personale, a mai luat pământ în arendă;
- deși agricultura rămâne baza existenței lor, unii membrii ai familiei au și ocupații non-agricole;
- angajează personal pentru activitățile agricole;
- au achiziționat mașini agricole (pe care, uneori le închiriază micilor proprietari);
- este interesat de tehnologiile agricole moderne;
- programează exploatarea terenului agricol pentru obținerea de producții agricole destinate comercializării ca atare, sau prelucrării, în vederea comercializării ulterioare;
- au legături cu rețele locale sau zonale de comercializare a produselor agricole sau/și de prelucrare a acestora, în vederea comercializării ulterioare;
- unii dintre ei au propriile magazine, mori, brutării.

Aceste caracteristici se regăsesc în configurații diferite, la mai multe subsegmente și în zone geografice diferite.

d) În funcție de mărirea localității rurale pot exista, ca segment al clasei de mijloc rurale, **întreprinzători non-agricoli**, proprietari de întreprinderi mici și mijlocii, unele dintre ele putând să valorifice diverse resurse locale agricole și non-agricole. Unii dintre acești întreprinzători au intenția să achiziționeze și terenuri agricole, sau chiar au început achiziționarea. Acest segment există în localități rurale mai mari, situate pe linii de transport (șosele, cale ferată), care le asigură legătura cu exteriorul.

Structura de clasă este rezultatul unui proces continuu, care, în anumite momente și situații, vizualizează transformările; când procesul este mai dinamic într-un context de transformări rapide și profunde, vizualizarea efectelor are loc la

intervale mai scurte de timp. Mediul rural a suferit mutații profunde, începând cu desființarea CAP-urilor; în prezent și în viitorul apropiat, mediul rural este constrâns la transformări rapide și ca urmare a integrării în Uniunea Europeană. Unul dintre efectele directe ale acestor transformări va fi schimbarea structurii de clasă în mediul rural, mai ales a clasei țăranimii și a clasei de mijloc. Există două probleme majore ale ruralului, care, prin rezolvarea lor, vor contribui direct la schimbarea celor două clase: a) dezvoltarea ruralului, în general; b) concentrarea proprietății și exploatarea terenurilor agricole.

A. Dezvoltarea ruralului are două dimensiuni, una europeană și una exclusiv internă.

Dimensiunea europeană este dată de integrarea în Uniunea Europeană, de cerințele și spiritul UE, de nevoia compatibilizării situației interne cu acest spirit european. Dezvoltarea ruralului, din perspectiva UE, a fost „orientată” de Conferința de la Cork din 1996 și Conferința de la Salzburg din 2003.

Situația ruralului în UE are următoarele coordonate fundamentale: în anul 2001, populația rurală avea o pondere de 20,9% din totalul populației țărilor membre la acea dată; există însă diferențe semnificative între țările membre: 40,3% pondere populație rurală în totalul populației din Grecia și Portugalia, 33–35% în Finlanda, Austria, Irlanda și Italia, 20–22% în Spania și Franța, 9–13% în Luxemburg, Olanda și Regatul Unit, 2,8% în Belgia.

Declarația finală a Conferinței de la Cork a lansat 10 puncte prioritare ale programului de dezvoltare rurală în UE: 1) dezvoltarea durabilă, ca prioritatea numărul unu; 2) abordarea integrată, multidisciplinară și aplicația intersectorială; 3) diversificare (a activităților economice și cadru favorabil pentru autosusținerea inițiativelor private și a celor care beneficiază de suportul comunității; 4) durabilitatea (încât utilizarea patrimoniului rural să nu restrângă opțiunile generațiilor viitoare); 5) subsidiaritate (descentralizare, parteneriat și colaborare între diferite niveluri – locale; regionale, naționale și europene); 6) simplificare (a legislației specifice și coerență); 7) programe (de dezvoltare rurală); 8) finanțare (accent pe resurse locale); 9) managementul activ; 10) evaluare și cercetare.

Nu intenționez să fac o analiză detaliată a acestui program, dar analiza lui evidențiază atât posibilitatea unei concordanțe a lui cu nevoile ruralului românesc cât și semne de întrebare generate de situația specifică a României. De exemplu, la primul punct al Declarației Conferinței de la Cork (dezvoltarea durabilă a ruralului, ca prioritate numărul unu) sunt menționate atât obiective perfect aplicabile și utile mediului rural din România (combaterea sărăciei, stimularea ocupării, promovarea egalității de șanse, conservarea mediului, creșterea capacității de a răspunde la cerințele pentru o calitate mai bună a vieții), dar și obiective care necesită dezbateri, din perspectiva stării societății românești în general, și a stării mediului rural, în special; obiectivul stabilizării populației rurale, respectiv, prevenirea migrației din rural este dificil de aplicat, ca atare, în România, în condițiile în care aproape jumătate din populația țării domiciliază în mediul rural, iar după 1989 a

crescut migrația oraș – sat, datorită prăbușirii marilor întreprinderi industriale și a șomajului generat de acest fapt. Migrația spre oraș este încetinită, datorită problemelor economice ale urbanului, nivelului scăzut al veniturilor din mediul urban, în corelație cu costul ridicat al vieții din orașe. În aceste condiții, este necesară dezvoltarea ruralului pentru cei ce au migrat din orașe, din considerente economice, pentru cei ce nu au locuit niciodată în orașe, precum și pentru tinerii care locuiesc în localitățile rurale, constrânși și de lipsa oportunităților de migrare în urban. Putem însă să ne fixăm ca obiectiv „stabilizarea populației rurale”?

Una dintre căile modernizării societății occidentale a fost urbanizarea; astăzi, societatea occidentală se află în situații de a-și conserva mediul rural și de a-l dezvolta.

Frânarea urbanizării este o metodă și o cale de modernizare a societății românești? Poate fi aplicată această soluție României, potrivită pentru Europa Occidentală? Răspunsul la aceste întrebări trebuie dat fără inhibiții, prin analize științifice. Un răspuns negativ cu privire la stabilizarea populației rurale nu exclude însă nevoia dezvoltării ruralului.

Din punctul de vedere al percepției subiective, în corelație cu dimensiunea economică, la tinerii care locuiesc astăzi în rural este prezentă dorința de a trăi în orașe sau „ca la oraș”, ceea ce implică, atât dorința de migrare în orașe, cât și dorința unei vieți mai civilizate și mai îndestulătoare, în mediul rural.

B. În ceea ce privește ce-a de-a doua mare problemă a mediului rural din România, **concentrarea proprietății și a exploatării terenurilor agricole**, (care poate genera schimbări în structura de clasă din rural), este evidentă preocuparea guvernamentală, iar în acest sens se înscrie recentul proiect de lege care prevede modalități de favorizare a concentrării proprietății și exploatării terenurilor agricole. Deși proiectul presupune o analiză mai amplă, mă voi referi doar la implicațiile asupra structurii sociale rurale. În principiu, aplicarea prevederilor poate avea impact asupra structurii de clasă din mediul rural pe termen mediu și lung.

„Răspunsul” micilor proprietari agricoli nu este însă cunoscut (cât de rapid va veni acest „răspuns” și cât de amplu), de aceea, pe termen scurt, efectele sunt mai puțin previzibile.

Dar pe termen mediu și lung, concentrarea proprietății și a exploatării terenurilor agricole va avea efecte sigure asupra clasei țăranimii, în primul rând prin reducerea numărului micilor proprietari; deși nu trebuie uitați urmașii actualilor proprietari, atitudinea lor față de oferta guvernamentală. Pe de altă parte, dacă se corelează concentrarea proprietății și exploatării terenurilor agricole cu dezvoltarea ruralului, în general, efectele nu vor fi numai în planul reducerii numerice a micilor proprietari agricoli (țărani); nu este exclusă, la un moment dat, segmentarea țăranimii și dispariția ei ca și clasă socială, segmentul micilor fermieri devenind componentă a clasei de jos, iar segmentul fermieri cu proprietăți mai mari devenind componentă a clasei de mijloc rurale. Este o ipoteză de lucru personală și rămâne de văzut dacă transformările agriculturii sub impactul aderării la UE vor duce în această direcție.

STILURI DE VIAȚĂ ALE CLASEI DE MIJLOC RURALE

Stilul de viață este, în general, un subiect complex și dificil de abordat de către cercetători, în ciuda aparenței de claritate a conceptului și a studiilor efectuate sub acest titlu. În primul rând, este de remarcat multitudinea perspectivelor din care a fost abordat: consum, mentalități, valori, relații interumane, în relație cu turismul, din perspectiva habitus-ului, prin raportare la status și rol etc. În esență însă, stilul de viață presupune opțiuni, priorități, tipuri de realizare a diferitelor activități, comportamente.

În cazul de față este abordat din perspectiva clasei sociale. La începutul analizei de față precizăm că o clasă socială nu se reduce la dimensiunea economică; la criteriile economice de diferențiere a clasei sociale se adaugă ocupația, educația, valorile, mentalitățile și **stilurile de viață**. Fiecărei clase sociale îi corespund comportamente de clasă (constituite în timp), care au la bază învățarea rolurilor de clasă, dobândirea atitudinilor proprii rolului de clasă. Procesul de restructurare de clasă (ceea ce s-a întâmplat în România, după 1989) este însoțit și de procesul de învățare a noilor roluri de clasă, de dobândire a noilor atitudini și componente specifice fiecărei clase transformate sau nou apărute. Prin restructurarea de clasă se produce o schimbare a pozițiilor sociale a indivizilor, segmentelor, categoriilor. Caracteristicile unei poziții sociale, unei clase sociale se transmit în stiluri de viață.

Pentru clasa de mijloc, în general, în România, procesul de învățare a noului rol de clasă, deci formarea unor stiluri de viață specifice, a fost dificil și de lungă durată. Consolidarea clasei de mijloc presupune atât consolidarea situației ei economice cât și formarea unor stiluri de viață specifice.

În literatura de specialitate din România, analiza stilurilor de viață din perspectiva claselor sociale a fost mai puțin abordată, după 1990. Pentru cercetarea stilurilor de viață ale clasei de mijloc rurale a fost efectuată o cercetare calitativă, pe baza unui ghid de interviu, care a avut în vedere următoarele probleme:

- viața profesională și ocupațională (specificul, locul preocupărilor profesionale/ocupaționale în viața individului, relația preocupărilor profesionale/ocupaționale cu alte sfere ale vieții personale);
- gospodăria și locuința (mărime, organizare, înzestrare);
- copii (educație, profesie/ocupație, domiciliu, locuire);
- satisfacții/insatisfacții;
- idealuri, aspirații.

Interviurile s-au realizat în două localități din extremitatea sudică a județului Buzău (zona de câmpie), respectiv Pogoanele (cu o populație de 7 947 locuitori) și Padina (cu o populație de 5 650 locuitori); ambele localități au legătură directă cu Bucureștiul, Pogoanele, pe calea ferată și șosea, Padina, pe șosea; Padina este comună, iar Pogoanele a fost declarat, la începutul anilor '80, „oraș agricol”, deși are caracteristicile unei localități rurale, iar locuitorii sunt, în cea mai mare parte,

agricultori. Totuși, Pogoanele este o localitate mai dezvoltată decât Padina, are o rețea școlară mai mare, inclusiv liceu, mai mulți medici, rețea de apă pentru alimentarea populației, tribunal.

Pentru a identifica segmentele clasei de mijloc, a fost necesară cunoașterea profilului tuturor activităților din cele două localități și a transformărilor care au avut loc după 1989:

- principala ocupație este agricultura;
- aproape toți locuitorii sunt proprietari de terenuri agricole;
- la începutul anilor '90 a apărut sectorul privat non-agricol, prin chioșcuri, magazine, baruri și mici restaurante; proprietarii sunt localnici, unii dintre ei mai lucraseră în domeniu; toți sunt și proprietari de terenuri agricole;

- spre sfârșitul anilor '90, s-au înființat mici întreprinderi de prelucrare a produselor agricole (mori, brutării, centre de prelucrare a laptelui), care au angajat personal necalificat;

- în jurul anului 2000, au apărut întreprinzători din orașe care au deschis ateliere și mici întreprinderi (materiale de construcții, confecții, mobilă); produsele realizate sunt destinate comercializării mai ales în afara localității; întreprinzătorii au fost atrași de aceste localități, datorită accesului direct la șosea și calea ferată (pentru Pogoanele), costului redus al terenurilor și caselor, obținerea cu ușurință a avizelor de funcționare și forța de muncă ieftină; cei angajați sunt mici proprietari, până la 40 de ani, care doresc să-și sporească veniturile, dar nu doresc să rămână exclusiv agricultori;

- în ultimii ani au apărut și investitorii străini (italieni) care au achiziționat (închiriat) terenuri agricole destinate fermelor de animale și culturilor pentru hrana animalelor; au angajat personal necalificat, dar au nevoie și de personal calificat (administrație, contabilitate, management), pe care nu îl găsesc în zonă;

- din partea populației locale există un foarte mare interes pentru angajare, cu exigențe diferențiate, în funcție, mai ales, de vârstă și nivel de școlaritate; pentru angajare fără calificare, cu calificare la locul de muncă sau cu alte calificări sunt interesați mai ales bărbații până la 35–40 de ani, unii dintre ei fiind absolvenți de școli profesionale, care nu s-au putut angaja în orașe;

- a început să apară interesul pentru angajare la femeile până la 35 de ani, căsătorite cu/fără copii;

- un interes mai scăzut pentru angajare, pe plan local, se manifestă la tinerii absolvenți de liceu (mai ales ai liceului agricol din Pogoanele), nemulțumiți de oferta locală de locuri de muncă (insuficientă), de tipul de activitate al acestora, de salarii și, uneori, de perspectiva rămânerii în localitate;

- a început să se manifeste interesul pentru munca temporară în alte țări; cei plecați nu sunt cei săraci, ci din categoriile medii din punctul de vedere al situației materiale;

- în rândul tinerilor nu mai există atracția Bucureștiului (deși majoritatea locuitorilor din aceste localități au membri de familie care domiciliază, în prezent,

în București), Bucureștiul este perceput ca fiind inaccesibil (dispariția angajărilor în fabrici, costul ridicat al vieții, lipsa locuințelor sau lipsa posibilităților materiale de a-și cumpăra o locuință), existența în București este percepută ca fiind plină de incertitudini; rămâne interesul pentru reședința de județ (Buzău), unde nu există însă suficiente oportunități de angajare.

În condițiile practicării unei agriculturi moderne și a consolidării activităților non-agricole este necesară extinderea școlarizării postgimnaziale, ceea ce este conștientizat deja de către unii părinți; principalul obstacol îl reprezintă cheltuielile necesare educației postgimnaziale. Liceul agricol din Pogoanele nu răspunde nevoilor de calificare pe plan local, iar cei ce îl frecventează sunt interesați doar să obțină o diplomă.

Pornind de la caracteristicile, procesele și fenomenele înregistrate în cele două localități, s-au identificat segmentele de populație care fac parte din clasa de mijloc, cu caracteristicile stilurilor lor de viață, din perspectiva ocupației/profesiei, locuinței și gospodăriei, copiilor, satisfacțiilor/insatisfacțiilor, idealurilor și aspirațiilor.

1. Segmentul de jos al clasei de mijloc:

- familii tinere, de până la 35 de ani;
- au în proprietate maximum 4–5 ha de teren agricol (deși majoritatea au circa 2 ha);
- iau în arendă suprafețe mici (până la 1 ha) aflate în intravilan de la persoane care nu își pot lucra singure pământul (bătrâni sau salariați din localitate);
- pe lângă agricultură, capul gospodăriei mai practică (ocazional) și diferite meșteșuguri;
- comercializează o parte din produsele agricole;
- au depășit faza construirii casei, acum fiind preocupați mai mult de înzestrarea acesteia;
- există interes pentru ca unul dintre soți să se angajeze cu salariu;
- sunt preocupați de educația copiilor lor, cărora se străduiesc să le asigure condiții bune de viață; ar dori să continue educația școlară a copiilor după gimnaziu, dar sunt confuzi în ceea ce privește orientarea educației copiilor (profilul) și îngrijorați cu privire la cheltuielile pentru continuarea educației școlare;
- doresc modernizarea vieții lor, nu doresc să se dedice exclusiv agriculturii, dar nici nu ar renunța la proprietatea agricolă;
- muncesc foarte mult, sunt în căutare permanentă de modalități de a câștiga bani pentru a trăi mai bine, modern, la standarde apropiate de cele urbane;
- deși doresc să progreseze, sunt satisfăcuți de viața lor, își trăiesc cu bucurie viața.

2. Proprietarii de magazine, chioșcuri, cofetării, patiserii, baruri, mici restaurante:

- sunt și proprietari de terenuri agricole, pe care le dau în arendă sau în asociații;
- sunt mulțumiți de afacerea lor, dar nu sunt preocupați de extinderea ei (de altfel, mărimea localității ar face dificilă extinderea);

– au trecut de stadiul reamenajării caselor după standarde moderne; există o anumită îndestulare, în ceea ce privește înzestrarea locuinței;

– copiii lor sunt, de obicei, elevi de liceu sau chiar absolvenți de liceu și nu sunt dispuși să rămână în localitate, dar lipsa oportunităților de angajare din orașe îi menține în localitate, alături de părinți (uneori ajutând la activitatea comercială a familiei), dar cu speranța că, în viitor, se vor putea angaja în oraș; în mod sigur, unii dintre ei vor rămâne să preia afacerea familiei, chiar dacă acum nu se gândesc la așa ceva;

– întreaga familie are un consum ostentativ, care pare să fie scopul, finalizarea muncii lor și sursa de satisfacție.

3. Proprietarii de ateliere și mici întreprinderi:

– este necesară precizarea că „proprietarii de ateliere” nu sunt meșteșugarii, ci proprietari ai unor ateliere care produc produse destinate comercializării (ca și micile întreprinderi); meșteșugari, în sens tradițional și în afara activităților agricole nu există; există doar proprietari de terenuri agricole, care, pe lângă ocupațiile agricole, se ocupă ocazional și cu unele meșteșuguri;

– există și proprietari de ateliere și mici întreprinderi, care nu sunt originari din localități și nu locuiesc cu întreaga familie, care se află într-un oraș;

– cei ce sunt originari din localitate au în proprietate și terenuri agricole, pe care le dau în arendă sau în asociație;

– singura lor preocupare și idealul lor este extinderea afacerii; au și obstacole în activitatea lor, riscuri, dar și speranță;

– unii au copii deja studenți, alții doresc studii superioare pentru copiii lor, chiar dacă își pun problema preluării afacerii, în viitor, de către aceștia; alteori însă, copii care au absolvit facultatea lucrează în orașe, sunt puternic ajutați material de părinți, inclusiv în deschiderea unei afaceri de către aceștia în orașul unde locuiesc;

– din discuțiile cu ei ies la iveală nu atât satisfacțiile, cât idealurile (extinderea afacerii).

4. Proprietarii de pământ cu suprafețe până la 50 ha:

– fără îndoială că limita superioară a mărimii proprietății agricole este discutabilă;

– sunt și proprietari ai unor mașini agricole;

– angajează localnici (cu ziua) pentru efectuarea lucrărilor agricole;

– își planifică culturile, în vederea comercializării pe piața liberă sau către proprietarii de mori, brutării, magazine;

– sunt satisfăcuți de viața lor și de realizările lor;

– în multe cazuri, sunt chiar ei proprietarii de mori, brutării, magazine, sau intenționează să le achiziționeze/deschidă în scurt timp;

– sunt persoane a căror unică preocupare este agricultura, dar agricultura modernizată, la care se adaugă interesul pentru comercializarea modernă și profitabilă a produselor agricole;

– afișează o satisfacție și îndestulare, care amintește de ceea ce, în perioada anterioară comunismului, se numeau micii boieri;

– își doresc pentru copiii lor studii superioare, dar și o preluare de către aceștia a unor responsabilități în administrarea proprietății agricole, copiii nu manifestă acest interes.

5. Salariații cu studii superioare, care domiciliază în localitățile respective (învățători, profesori, medici, farmaciști);

– cei ce sunt originari din localitate au moștenit terenuri agricole, pe care le arendează sau le dau pentru exploatare în asociații;

– cei ce nu sunt originari din localitate, fie stau cu chirie, fie și-au cumpărat/construit propria casă;

– cei ce au în proprietate terenuri agricole reușesc să-și asigure, cu multă ușurință, un trai decent;

– în general, nu trăiesc la nivelul aspirațiilor lor;

– insatisfacție și față de prestigiul profesional actual (mai ales la cadrele didactice);

– cei mai mulți fac eforturi considerabile pentru a putea susține cheltuielile pentru educația copiilor la școli mai bune;

– perspectivele acestui segment nu sunt optimiste, pe termen scurt, fapt de care sunt conștienți cei în cauză.

Nu menționez ca segment distinct al clasei de mijloc rurale din localitățile cercetate pe funcționarii cu studii medii, pentru că aceștia sunt foarte puțini și sunt, în egală măsură, proprietari agricoli (ei sau familiile lor), calitate din care obțin venituri mai mari decât cele din statutul de salariat.

Segmentele clasei de mijloc identificate în cele două localități sunt specifice numai acestora; este posibil ca, de exemplu, în localitățile rurale mai mici, mai sărace, mai izolate să nu găsim aceste segmente ale clasei de mijloc. Există însă și localități cu situații asemănătoare, ceea ce ne permite să facem unele generalizări cu privire la clasa de mijloc rurală din România.

În mediul rural *se conturează* o clasă de mijloc, delimitarea sa fiind generată de nivelul veniturilor, de mentalități cu deschidere către nou, către modernitate, către activitate eficientă, precum și de stiluri de viață dinamice.

Clasa de mijloc este, în general, o clasă eterogenă, *eterogenitate* care se regăsește și la clasa de mijloc rurală, în curs de consolidare (eterogenitatea este mai mare cu cât localitatea este mai mare și mai dezvoltată).

Din perspectiva *relației cu proprietatea agricolă* există atât distanțarea de proprietatea agricolă (prin preocupări) – cu excepția segmentului de proprietari agricoli membri ai clasei de mijloc – cât și menținerea în proprietate a unor terenuri agricole (de obicei moștenite), păstrate ca sursă suplimentară de venituri, dat fiind faptul că cele mai multe segmente ale clasei de mijloc rurale nu sunt suficient de puternice și stabile economic.

Din *stilurile de viață*, se remarcă preocuparea pentru depășirea tipului de viață tradițional rurală și a preocupărilor tradițional agricole.

BIBLIOGRAFIE

1. Bădescu Ilie, *Structura socială și clasa intermediarilor în mediul rural. Dictatura oligarhiei financiare și agricultura de subzistență (familială)*, „Sociologie Românească”, nr. 1/1999.
2. Cărfână Corneliu, *Mobilitate socială în România. Aspecte cantitative și calitative la nivel național și în profil teritorial*, „Sociologie Românească”, nr. 1/2000.
3. Chauvel Louis, *Le retour des classes sociales?*, „Problèmes économiques”, iulie 2000.
4. Giddens Antony, *Sociologie*, Editura BIC ALL, București, 2000.
5. Horton P. B., Hunt L. Ch., *Sociology*, McGraw – Hill Book Company, New York, 1980.
6. Lăzăroiu Sebastian, *Rețele de capital social și antreprenori în Comișani*, „Sociologia Românească”, nr. 2/1999.
7. Mărginean Ioan, *Clasa mijlocie în fostele țări socialiste*, „Revista de cercetări Sociale”, nr. 3–4/2000.
8. Mărginean Ioan, Bălașa Ana (coord.), *Semnificația cercetărilor de calitate a vieții, în Calitatea vieții în România*, coord. Ioan Mărginean, Ana Bălașa, Editura Expert, București, 2002.
9. Neder Maria, *Experiența franceză a cercetării stilurilor de viață*, Revista „Calitatea vieții”, nr. 1–2/1992.
10. Neményi Agnes, *Restructurare rurală și autosubzistență*, „Sociologia Românească”, nr. 3/1999.
11. Papuc Didona, *Nouă stiluri de viață americane*, „Calitatea vieții”, nr. 1–2/1992.
12. Petre Ioana, *Mobilitate școlară și ocupațională în satul românesc actual*, „Revista Română de Sociologie”, număr special, 2004.
13. Petruș Alexandru, *Orientarea școlară și profesională a tinerei generații*, „Revista Română de Sociologie”, 3–4/2002.
14. Sandu Dumitru, *Drumul antreprenorial: fără încredere dar cu relații*, „Sociologie Românească”, nr. 2/1999.
15. Sandu Dumitru, *Spațiul social al tranziției*, Polirom, Iași, 1999.
16. Urse Laureana, *Clasele sociale în România*, Anale, Institutul Național de cercetări Economice, Cide, nr. 3–4/2003.
17. Urse Laureana, *Un punct de vedere asupra structurii de clasă actuale din România*, „Sociologie Românească”, nr. 4/2004.
18. Urse Laureana, *Clasa de mijloc din perspectiva integrării României în Uniunea Europeană*, „Calitatea Vieții”, nr. 3–4/2004.
19. Vanden Zanden, Y. W., *The Social Experience. An Introduction to Sociology*, Ramdon House, New York, 1988.
20. Veress Enikő, *De re-țărănire în România după 1989*, „Sociologie Românească”, nr. 3/1999.
21. Zamfir Cătălin, Rebedin Ioan, *Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană*, Editura Academiei RSR, 1989.
22. Institutul European din România, *Ierarhizarea priorităților de dezvoltare agricolă și rurală în România. Influențele non reforme ale politicii agricole comunitare*.